

ՍԻՐԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Տեսեալ որդւոցն Աստուծոյ զդատերս մարդկան զի դեղեցիկ էին, առին իւրեանց կանայս յամենեցունց զոր ընտրեցին:

ԳԻՐԲ ԾՆՆԴ. ԳԼ. Զ. 2

Այն տարին, երբ ծաղկափրփուր դարունը կը յորդէր լեռներէն, դաշտերէն ու ձորերէն, տարօրինակ դէպք մը պատահեցաւ գիւղին մէջ:

Հրեշտակները արշաւեր էին գիւղին սահմաններէն ներս, — թէ ո՛վ տեսաւ առաջին հրեշտակը, կամ թէ ի՛նչպէս տարածուեցաւ լուրը, չեմ գիտեր, բայց կը յիշեմ որ յաճախ կը պարպուէր ամբողջ գիւղը, եւ այրի թէ կանամբի, երիտասարդ թէ ծերունի, ո՛վ որ ուժով կը զգար իր սրունքները եւ տարօրինակ տենչ մը՝ իր սրտին մէջ, կը վազէր մինչեւ Արջուն Մատը, մինչեւ Գարուն Արտերը, կամ մինչեւ Մինաննց Հարսին Ձորը, հոն ուր հրեշտակ մըն էր երեւցեր, ամբողջովին մերկ եւ մարմինը լոյսի կտոր: Ծիչդ է թէ առաջ եւս երկնքի աղջիկներ կ'երեւնային գիւղացիներուն, — այսպէս սրբազան աւանդութեան մը տուած երկիւղածութեամբ կը պատմուէր թէ ամէն տարի Մայիսի եօթնին՝ յաւերժահարս մը կ'այցելէր Երկան Ձորը, ուր երբեմն կը լողնար, յետոյ վարդապոյն քարի մը վրայ կը նստէր եւ ոսկի սանտրով մը մազերը կը սանտրէր՝ ինքզինք գիտելով ջուրին մէջ: Երբեմն ալ առտուան ցօղերը վարդարանի պէս հիւսելով՝ իբրեւ առասան կը կախէր կաղնիին ճիւղերէն եւ այսպէս յակուրջի շինած՝ մէջը կը թաղուէր ու կ'օրօրուէր հովերուն թեւով: Ուրիշ տեսնողներ կ'ըսէին թէ երկարահասակ աղջիկ մըն է կրակի կտոր, աչքերը խորունկ ջուրերու դոյն, մազերը ցորենի հասկերու ձեւով հիւսած եւ մինչեւ վարդ պճեղները կախած, կանաչ նափուրտ հագած, եւ կուրծքին վրայ երկու հօփալ: Կիները, ամօթխածութենէ մղուած, կ'ըսէին թէ Աստուածամա՛յրն է, եւ ամէն տարի Մայիսի եօթնին, դայն տեսնելու յոյսով՝ առտուն կանուխ, ուխտի կ'երթային Երկան Ձորը, պատկառելի կաղնիին, որ հնօրեայ քուրմի մը պէս կը կանգնէր ջուրին եզերքը, ամղանը առտուան շաղէն պսպղուն: Ու դրեթէ մինչեւ կէսօր՝ կիները մոմ կը վառէին, շնջալով սաղմոս կը քաղէին, նուիրական ջուրով կը լուացուէին, կաղնիին ճիւղերը կը համբուրէին, միամեայ երախաները սաղարթուտքին մէջ կը քնացնէին, յետոյ կը

ճաշէին իբր մատաղ մորթուած աքաղաղի միսով ու եղինձով, եւ օրհասակ չեղած, չուքերը բոլորովին չկարճցած, կը մեկնէին:

Երկնքի աղջկան այս երեւումը կրօնական արարողութեան ձեւ էր ստացած այլեւս, ու սիրադրդիւ ոչ մէկ արտայայտութիւն տեղի կ'ունենար այդ առթիւ:

Ընդհակառակն հեթանոսական դոյն ունէին այս վերջին երեւումները, ու քանի կը կրկնուէին՝ այնքան կը բորբոքէր գիւղացիին սիրավառ երեւակայութիւնը:

Պաճանին տղան, ածուխի պէս սեւ պեխերով եւ յորդ ընքուիններով՝ թէեւ հազիւ տասնեւութ տարեկան, դաշտէն դարձին՝ իրիկունը կը սլաւմէր, — ու ծո՛ւս կը բարձրանար փարփառ աչքերէն, — թէ տեսեր էր երկնքի եօթը աղջիկներ, որոնց մաղբէն ծաղիկներ էին կախուած եւ ուրիշ ոչի՛նչ, ոչի՛նչ, ո՛չ իսկ պաստառ մը որ ծածկէր իրենց փրփուր մերկութիւնը: Եւ անոնք շուրջաւր դարձեր էին ցորենի արտին մէջ, ցատկոտեր ցատկոտեր, իր անունը կանչեր, ծաղիկներ նետեր եւ ի վերջոյ կորսուեր անհետացեր իրիկուան մանիշակագոյն ստուերներուն մէջ, մինչ ինք դողացեր էր հրայրեաց սարսուռով մը, դրեթէ անդամալոյծ: Եւ յաջորդ առաւօտ, գիւղացիներու բազմութիւն մը նոյն արտին շուրջ, մինչեւ մօտակայ պուրակը եւ ձորակը, հանդիպելու յոյսով եօթը յաւերժահարսներուն:

Երեք օր վերջ՝ Կականին տղան, որ կը սլաւմէր թէ հասակը փոքր՝ կը քնանար մարգին վրայ, հօրը ջաղացքին ետին: Վազին մէջ դադրեր էր ջուրին խոխոջը, այնպէս որ՝ կէս-քուն կէս-արթուն՝ կը լսէր հովին չրչիւնը, շղարչի մը սահանքը յիշեցնելու չափ նուրբ եւ մեղմ, մինչ անանուխը, կարծես թէ մայրական հոգածութեամբ, զինք կը պարուրէր իր տաք բոյրերուն մահիճին մէջ: Յանկարծ դաաց որ մէկը՝ հակեցաւ վրան, համբուրեց զինք այնքան անուշ, եւ իւղի պէս օծուն բան մը թողլով շրթներուն վրայ, որ բացաւ աչքերը, եւ, — ո՛վ դարմանք, — տեսաւ որ ջրանոյշ մը սլաուկեր է քովը, հասակը հասակին, թեւերը փաթթած իրանին: Ջրանոյշը դեռ երկար պիտի մնար քովը, որովհետեւ կը ժպտէր շարունակ, կը ծիծաղէր գլգլալով, երեսները կը շոյէր աջ ձեռքով՝ կարծես արեւի ճառագայթ, բայց — հազար ափսո՛ս — «Յիսուս Քրիստոս» կը մըմնջէ տղան եւ ջրանոյշը կ'աներեւութանայ նոյնհետայն, դիւահալած սուրբ անունէն սարսափահար: Եւ յաջորդ առաւօտ, ուխտի դացողներու պէս գիւղացիներու երկար բազմութիւն մը ջաղացքին շուրջ, վազին եգերքը, հանդիպելու յոյսով անմասն յաւերժահարսին:

Ամբողջ գիւղը կը հաւատար թէ հրեշտակներու մեծ ընտանիք մը արշաւած, եկած բնակութիւն հաստատած է գիւղին սահմաններուն մէջ: Այնպէս որ օր չէր անցներ, որ երիտասարդ մը չպատմէ

իր տեսիլքը, յուշկապարիկի մը երեւումը, — լուսադրբւրին առջեւ կանգնեւ էր հարսնուկ մը, կ'ըսէր Առփախիրին տղան, ափովը ջուր տուաւ որ խմեմ: Նախ ուշադրութիւն չըրի, գիւղն հիւր եկած քաղքըցի հարս կարծեցի: Երթներս մօտեցուցի, ափին վարդին մէջ բացի, ի՞նչ տեսնեմ, — պճլտուն փոքրիկ ողջ ա՛ստղ մը, երկնքի աղջիկներուն նշա՛նը: Ուշաթափ ինկայ: Երբ արթնցայ, անհետացեր էր:

Այգիին մէջ կ'աշխատէի, կը պատմէր Ծծան Փիլոսին տղան, որ թատունկ մը կը խնամէի: Յանկարծ կերպարանափոխուեցաւ որ թատունկը, դարձաւ խորոտիկ աղջիկ, ձեռքէս բռնեց եւ սկսաւ պարել, պարել ու քրքջալ, ու մինչ կ'ոստոստէր՝ կուրծքին վրայ կը խաղային ծիծերը, ոսկի մաշալա:

Ու գիւղը դարձեւ էր հրեշտակներուն սիրահար, — վասնզի երեւման համաճարակը «երկնքի աղջիկ» մը դրաւ (այս էր անոնց տըրւած անունը) ջուրերուն եղերքը, այգիներուն մէջ, ճամբաներուն վրայ: Կը բաւէ որ երկտասարդ արեան մէջ խաղայ դարնան աւիշը, մէկը միւսը վարակելով՝ տենչը կը սկսի հէնք շինել եւ միգանոյշները կը թռչին իրիկուան լեղակաղոյն մթնշաղին մէջ, ջրանոյշները՝ լուսադրբւրներուն քովն ի վեր, յուշկապարիկները՝ բացաստաններուն վրայ, շահարիկները՝ անտառներուն խորը:

— Երկնքի հարս մըն ալ կայ, որ շուտ կը կոչուի, կ'ըսէր Պատեմ՝ երեւման հարսներուն սիրահարած իր համագիւղացիներուն ժողովքին մէջ, ուր ամէն մէկը իր արկածը կը պատմէր եւ իր առաջին դողը, — աս շուտը ամէն ձեւ կ'առնէ, երբեմն աղամորդի, երբեմն անասուն, երբեմն պաղնեկիք հրեշտակ, երբեմն պժգալի վհուկ: Շուտ որ տեսնես, ասեղ մը խօթէ յորդ միսերուն մէջ, այլեւս չի կրնար աներեւութանալ, ուստի կ'աղաչէ, կը պաղատի՝ որ ասեղը հանես: Քանի ասեղը մխուած կը մնայ միսին մէջ, կը ծառայէ քեզի, կնութիւն կ'ընէ, կը դատէ կը բանի: Մեծ-հայրս այսպէս շուտ մը բռներ եւ եօթը տարի ծառայութեան մէջ է պահեր, յետոյ մեղքեցեր՝ ասեղը հաներ...

— Այս հաշուով՝ շուտի թոռ ես..., մէջ մտաւ գղիւրը, եւ խընդուք մը փրթաւ:

— Շուտը կնութիւն կ'ընէ, բայց չի ծնիր, պատասխանեց Պատեմ՝ արդարացնելով իր ծնունդը:

×

Ի վերջոյ եկաւ նստաւ թերահաւատութիւնը, նախ կանամբինբու թունդ ելած սրտին մէջ: Ու դադրեցաւ երեւման համաճարակը:

— Որ կ'ուզես հրեշտակ տեսնել, կ'ըսէր Գող Օվակ՝ որ բամպակ միսերով կին մը ունէր, կարգուէ՛, Մաղա՛ք, հրեշտակ չկայ ձորերուն եւ այգիներուն մէջ, հրեշտակ կարելի է տեսնել միայն անկողինի մէջ:

Այս երեւումներուն հաւատարիմ մնաց միայն Արձան, պնդելով թէ միշտ կը տեսնէ իր հրեշտակը: Ու կը նկարագրէր զայն՝ պատկերը գծելու չափ շօշափելի. ու կը պատմէր իրենց խօսակցութիւնները՝ գինովութեամբ եւ տենչանքով թրթռուն:

— Արձա՛ն, կ'ըսէ ինձ իմ հրեշտակս, կապոյտ են աչքերդ ինչպէս ամրան երկինք մը:

— Ո՛րվ իմ սիրականս, կ'ըսեմ իրեն, քու ձայնդ մեղրի համ ունի:

— Շրթներդ կը նմանին դեղձի մը, որ տասնեւութ տարուան մէջ է հասունցեր:

— Քու ծոցիդ բոյրը նարդեան իւղ կաթած գիշերուան մը պէս է:

Հետզհետէ աւելի առարկայական դարձան այս երեւումները, այնքան որ Արձան իրականութիւնը մոռցաւ եւ սկսաւ ապրիլ իր զգայախափութիւններուն՝ քմայքին մէջ: Բարեսիրտ մարդիկ փորձեցին ամուսնացնել գիւղին այս գերզգայուն եւ բանաստեղծ տղան, մոռցնելու համար «երեւման աղջիկը», որ խելքն առեր տարեր էր վաղուց. գիւղին ամէնէն աղուոր աղջիկը խոստացան, եւ աղջիկները բարութեամբ ու սիրով ժպտեցան իրեն, — ի գո՛ւր, ան հաւատարիմ մնաց «իր» հրեշտակին:

— Չէ՞ք լսեր, իրա՞ւ, չէ՞ք լսեր, մե՛ղք ուրեմն, կ'ըսէր իր բարեկամներուն որոնք կը թերահաւատէին: Ահա կը լսեմ իր ձայնը, որ կ'երգէ կաքուռուկի նման աղուական:

Ու կը կենար անշարժ, մտիկ կ'ընէր յափշտակութեամբ, սքանչացումով, դերթէ վերացած, մոռցած կեանքն ու իրականութիւնը: Յանկարծ կ'արտասուէր, բայց միաժամանակ կը ժպտէր, — եւ արցունքները կը հոսէին երեսն ի վար՝ որ կ'արտայայտէր մեղամաղձոտ հրճուանք մը, տխրագին երանութիւն մը, արեւ-անձրեւի մը պահուն պէս:

Արթուն-երազի այս վիճակը խորացաւ օրէ օր, իրականութիւնը դարձաւ գիշեր մը որ կը լուսաւորուէր միայն զգայախաբուրթեանց լոյսով: Արձան ինկաւ դաշտերն ու ձորերը, հոն ուր կը կանչէր «իր» հրեշտակը, — անտառներու շամանդաղին մէջ շօշափելու համար երկնքի աղջկան տաք մարմինը, ծծելու համար անոր երկնահեւ շունչը: Իրականութիւնը այլեւս խորշելի, երազին լոյսը սկսաւ հոսիլ իր բոլո՛ր զգայարաններէն ներս՝ ամէն վայելք շնորհելով իրեն, աւելի քաղցր քան հաշիշային տեսիլքներու մեղրը: Գերվայելքի այս գինովութեան մէջ, աչքերը լեցուեցան երանութեան մշուշով, հոգին ողողուեցաւ գերազանց յագեցումներու հպարտութեամբ, եւ մարդոցմէ վեր, մարդկային զգացական եւ իմացական կարողութիւններէն բարձր՝ աստուածընկալ շնորհով մը առլի, Արձան առօրեայէն

անցաւ հէքեաթին, դուրս ելաւ միջոցէն եւ ժամանակէն, միացաւ իր աստուածուհիին:

Այսպէս, օր մը, լողացած պահուն, ապահովաբար երբ կը դուրս ելնուր իր երկնանուշ հարսին հետ, խեղդուեցաւ ձորին մէջ:

Այնուհետեւ Արձանին Լճակը կողովեցաւ աւաղանը, զոր ձորին ջուրը կը ձեւացնէր դիւղին ստորոտը: Յաւերժահարսն ալ, կարծես յաւերժացնելու համար իր սիրական Արձանին յիշատակը, աւաղանին եղերքը նաշխեց գոյնզգոյն ծաղիկներով: Ու ջուրի այդ խոշոր կոնքին շուրջ կարմիր սինձը կը փռէր իր բուստը, սրափուշը կը բանար իր կայծկլտուն ամպհովանին, մասրենին ջուրին աղակիին վրայ կը թափէր իր կրակէ կաթիլները, որոնք կը հալէին կարծես եւ երբեմն ալ աստուածալոյց աչքերու պէս վեր կը նայէին աւաղանին յատակէն: Սպիտակ շուշաններու երկու բաժակներ կ'աճէին քով քովի, ճիշդ կեդրոնը: Ու ծաղիկներու մշուշ շինող այս յորդութեան հետ անուշահոտութեան ալիք մը կը ծփար կոնքին վերեւ:

Երբ օդը պայծառ ըլլար, տեսնողները կը վկայէին թէ ջուրին յատակը կը կաղմուի երկու էակներու թերաստուերը, շրթունք շրթունքի, իրար դրկած եւ դէպի վեր եւ կարծես դէպի երկինք բարձրանալու ճիգի մը լողձեւով:

— Արձանն է, իր երկնքի հարսին հետ, կ'ըսէին գիւղացիները:
ՇԱԽԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ն Շ Խ Ա Ր Ն Ե Ր

Միշտ կը ցամէ Հայն, չի հնձեր... անօթի...

Իր դպկահար դէմքէն երկու շիթ կաթի,

Արտօսը ու քիթս միանգամայն... ո՛ր վատուած:

Նա փաշակէ տրտմած սրտով ցաւ ու հաց:

×

... Եւ երբ որ Հայ մը մորթեմ,

Կարծես թէ հաւ մը մորթեմ:

Ձեզմէ քանի՞ հոգի պիտի յիշէին թէ այս ողբաձայն տողերը գրուած եւ տպուած են 1871ին, Պոլսոյ մէջ, 19 տարեկան բանաստեղծի մը կողմէ, որ ամէն բանէ առաջ սէրը, կոյսը եւ լոյսը երգելու կոչումն ունէր: Եւ այդ կարօտով ալ մեռաւ (Պետրոս Դուրեան):